כאילא שהיה **ביבנה, שהתירו לו ביבנה חכמים להיות נוטל ארבע איסרות לבדיקת בהמה דקה, וששה** איסרות **לבדיקת גסה,** על תנאי שיטלם **בין** אם נמצא הבכור **תם ובין** שהוא **בעל מום.**

א גמרא שנינו שאילא היה נוטל ארבע איסרות על בדיקת בהמה דקה, וששה איסרות על הגסה. ושואלים: **מאי טעמא** [מה טעם] שהוא מחלק במחיר בין דקה לגסה? ומשיבים: **האי נפיש טירחיה** [זה, בכור בהמה גסה, טרחתו מרובה] לבודקו, שצריך להשליכו לארץ ולכופתו, **והאי לא נפיש טירחיה** [וזה, בכור בהמה דקה, אין טרחתו מרובה].

שנינו שהיה אילא נוטל שכרו, **בין** אם נמצא הבכור **תם, ובין** אם נמצא שהוא **בעל מום.** ושואלים: **בשלמא** [נניח] **בעל מום** מובן מדוע נוטל שכר — **משום דקא שרי ליה** [שהוא מתיר לו] את הבכור בשחיטה, **אלא** אם נמצא הבכור **תם אמאי** [מדוע] היה נוטל שכר? ומשיבים: **שאם כן,** שרק על בעלי מום היה נוטל שכר, **אתי למיחשדיה** [יבואו לחשוד אותו], **ואמרי** [ויאמרו]: **האי** [זה] הבכור שאמר שהוא **בעל מום,** באמת **תם הוא, והאי דקא שרי ליה** [וזה שהוא מתיר אותו] — **משום אגרא** [השכר] התירו. ושואלים: **אי הכי** [אם כך], שחוששים לחשדם של אנשים, הרי אם יאמר עליו שהוא **תם נמי אמרי** [גם כן יאמרו]: **בעל מום הוא, והאי דלא קשרי ליה** [וזה שאינו מתיר אותו] הרי זה משום שהוא **סבר** [סבור] כי מוטב לו שלא להתירו עכשיו, **כי היכי דלשקול אגריה זימנא אחריתי** [כדי שיטול שכרו פעם אחרת, **נוספת**] כשיביאו אותו שוב לראות אם יש בו מום! ומשיבים: **חד זימנא תקינו ליה רבנן** [פעם אחת תיקנו לו חכמים] ליטול שכר על כל בכור, **תרי זימני לא תקינו ליה רבנן** [שתי פעמים לא תיקנו לו חכמים] שיטול שכר, ולכן אין מקום לחשד כזה.

ב משנה דיין **הנוטל שכרו לדון — דיניו בטילים,** וכן הנוטל שכר **להעיד — עדותיו בטילין.** הנוטל שכר **להזות** ממי פרה אדומה על טמא מת, או על מנת **לקדש** מתחילה את המים הללו באפר הפרה — **מימיו** שהיזה על הטמא, נחשבים **למי מערה,** כלומר, סתם מים, **ואפרו** שקידש בו את המים, נחשב **כאפר מקלה,** סתם אפר של שריפה, שלא הועיל כלום. ומוסיפים: אף שאסור לדיין וכו' ליטול שכר, מכל מקום **אם היה כהן,** ומי שהוצרך לו היה **מטמאהו מתרומתו,** שהוצרך הכהן ליטמא לשם כך, ולכן אינו יכול לאכול ולהשתמש בתרומה — זה שהוצרך לו **מאכילו ומשקו וסכו,** נותן לו מאכל ומשקה ושמן לסוך את גופו מן החולין, עד שיטהר. וכן **אם היה** הדיין, או העד, **זקן** — זה הנצרך לו **מרכיבו על החמור.** וכן, למרות שאינו רשאי ליטול שכר, מכל מקום הנצרך לו **נותן לו שכרו כפועל,** שהרי הוצרך ליבטל ממלאכתו לשם כך.

ג גמרא שנינו כי הנוטל שכרו לדון — דיניו בטלים. ושואלים: **מנהני מילי** [מנין הדברים הללו] שאסור לדיין לדון ולהורות בשכר? **אמר רב יהודה אמר רב, דאמר קרא** [שאמר הכתוב] בדברי משה לעם: **"ראה למדתי אתכם** חקים **ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי,** לעשות כן" וכו' (דברים ד, ה), **מה אני** למדתי **בחנם** מפי הקדוש ברוך הוא — **אף אתם** למדתם ממני **בחנם,** וכן תעשו לדורות.

כאילא — הלר ביבנה, לחסיד הוא ולא נחשב כבוע. בין אמר להם מום קבוע — והיה הוא רגיל ליטול כל שכרו.

גמרא מאי טעמא — לדקה מרבעה איסרות ולגסה ששה? גסה נפיש טירחיה — להשליכו לארץ, לכפותו, ולרחות מומו. אלא תם — כי אמר להו מוס עובר הוא, אמאי שקיל אגרא? הא לא מהני ליה מידי, דמיסר קאסר ליה! דאם כן — דלא שקיל אגרא, אתי למיחשדיה כי אמר בעל מוס הוא. תרי זימני לא תקינו ליה רבנן — דכי הוה אמר תס הוא שקיל אגריה, וכי מייתי ליה לקמיה כמה זימנין לא שקיל מידי. הלכך ליכא חשדא.

משנה להזות — מי חטאת. לקדש — לערב אפר חטאת במים חיים אל כלי. אפר מקלה — כשאר אפר בעלמא. כל אפר קרוי "אפר מקלה". אבל אם אותו רוחה בכורות, או הדיין או העד, או המזה והמקדש, כהן, וזה המוליכו עמו מעבירו במקום טומאה, שאין דרך אחר. מטמאהו מתרומתו — ומפסידו, שצריך לקנות חולין ולאכול. ודמי חולין יקריס מדמי תרומה, שהחולין רווין לכל, ותרומה אינה רווה אלא לכהנים. מאכילו — זה המוליכו, ומשקו וסכו. ונותן לו שכרו כפועל — וכגמרא מפרש מאי היא, שלפי מה שהוא מפסידו נותן לו.

גמרא מנא הני מילי — דאין נוטלין שכר על הוראה ותלמוד תורה שילמד.

תוספות

תרי זימני לא תקינו ליה רבנן — ואם תאמר, אכתי אמרי: האי תם הוא, והאי דשרי ליה — לפי שאינו רוצה לטרוח פעם אחרת! ויש לומר: שלא חייבוהו חכמים לראות פעם אחרת, אלא דאם ראוהו — דאין יכול ליטול עליו שכר. ועוד, דבזה לא יחשדוהו לעולם, שיתיר את האיסור כדי להנצל מטורח של פעם שניה.

הנוטל שכרו לדון דיניו בטלים — והא דתנן: מכוער הדיין שנוטל שכר לדון אלא שדיניו דין, מפרש בפרק בתרא דכתובות (קה,א): באגר בטלה דמוכח שרי.

מה אני בחנם כו' — ואם תאמר: "ושחד לא תקח" דכתב רחמנא (שמות כג) למה לי? ולאו פירכא היא, דתרי מילי נינהו, כדמוכח בריש פרק בתרא

מסורת הש"ס

א. כתובות קה,א. קדושין נח,ב. ירושלמי סנהדרין פ"א ה"א. ילקי"ש תורה רמז שנג. שם תתכד.

ב. נדרים לז,א. ירושלמי נדרים פ"ד ה"ג. ילקי"ש תורה תתכד. ילקי"ש נ"ך תתקס.

גרסות

כאילא יש בכת"י: **כאיילה** ויש בניקוד: **כאַיילָה** או: **כאַיילָה.**

חכמים ביבנה במשניות וברוב כתה"י: **חכמים.**

לבהמה... לגסה ברוב כתה"י: **בבהמה... בגסה.**

תם במשניות וברוב כתה"י: **תמים.**

האי בעל מום בכת"מ ועוד: **האי.**

סבר בכת"מ ועוד מלה זו חסרה.

חד זימנא בש"מ: **אמרי חד זימנא.**

עדותיו בטלין בכת"מ ועוד: **עדותו בטלה.**

מטמאהו מתרומתו במשניות ועוד: **וטמאהו מתרומתו.**

כפועל בש"מ מביא גרסה: **כפועל בטל.**

אתכם וגו' בכת"מ, בש"מ ועוד: **אתכם חוקים ומשפטים כאשר ציוני יי אלהי.**

החיים

איסר

איסר של הקיסר אוגוסטוס

האיסר הוא מטבע קטן־ערך, אחד מעשרים וארבע בדינר כסף. כרגיל היה האיסר טבוע מנחושת. גודלו של האיסר משמש כציון גודל בכמה מקומות בתלמוד. כיון שהיו הבדלים מסויימים (בגודל, במשקל ובערך) בין איסרים שונים, ציינו לעתים שהמדובר הוא באיסר האיטלקי ולא במטבע היווני המקביל.

עיונים

כאילא ביבנה שהתירו לו וכו' רש"י כתב כי המיוחד באילא שהיה חסיד, ולא נחשד להתיר בכור בגלל שכרו. והתקשו בכך המפרשים, שהרי מבואר בגמרא כי גם לאילא עצמו לא הותר הדבר אלא באופן שאין בו כלל מקום לחשד. ולפי זה אין, לכאורה, להבחין בין אילא לבין כל מומחה אחר. ויש שכתבו כי מכל מקום יש חשדות שונים שעלולים להיווצר (ראה לדוגמה בתוס'), ומשום כך לא הותר הדבר אלא לאילא ולשכמותו (ראה יד דוד). אבל הרמב"ן כתב כי אין מדובר כאן באיסור משם חשד. אלא, כמו במשנה הבאה — באיסור ליטול שכר כדי לדון ולהורות, שהעובר עליו — בטלים דיניו והוראותיו. וממשנתנו למדנו שאין איסור זה קיים במקרה של שכר בטלה שהיא מוכחת וניכרת לכל. וכמסופר על אילא, שהיה מומחה ומפורסם לרבים, והיו כולם מביאים לו את בכורותיהם, ומתוך כך בטל ממלאכתו.

הנוטל שכרו לדון דיניו בטילים העירו בתוס' כי אין מדובר כאן על מי שנוטל שוחד כדי לפסוק לצד מסויים. אלא כשנוטל שכר טרחה, ואפילו משני הצדדים, שיש בו איסור כשלעצמו (כאשר יבואר בגמרא). והואיל ונאסר הדבר מן התורה, הרי דיניו בטלים אפילו בדיעבד (ראה תוס' קדושין נח,ב).

ומלשון "דיניו", ולא לשון "דינו", דייק רמב"ן (קדושין נח,ב) כי כל הדינים שדן הריהם בטלים, מפני שיש לחשוש שנטל עליהם שכר. וכן דייק מלשון התוספתא כאן (פ"ג ח) "כל דיניו". ומכל מקום כל דין שהתברר שלא נטל עליו שכר — אינו בטל. ויש שדייקו מלשון המשנה "הנוטל שכרו לדון" לצד אחר — כי מדובר כאן דווקא במי שדרכו ליטול שכר, אבל לא במקרה שעשה כן באופן חד פעמי (לחם משנה על המשנה, וכן לשון רבינו ירוחם).

מימיו מי מערה רש"י (קדושין נח,ב) פירש: מים סרוחים הם. ובתוס' (שם) פירשו, כי הכוונה היא שדין מי מקוה רגיל יש להם, שהרי רגילים היו לטבול במי מערות, ואין כשרים למי חטאת אלא מי מעיין, שנאמר: "ונתן עליו מים חיים אל כלי" (במדבר יט, יז). ויש שהסביר כי לדברי רש"י משתמשים כאן חכמים בלשון בזיון כלפי אותו איש, מפני שעבר על דברי תורה (פני יהושע שם).

מנהני מילי ושאלו המפרשים: והרי לא למדנו מכאן אלא לאיסור לימוד תורה בשכר (ובכלל זה הוראת הדין), אבל לא ביחס לשאר דברים שהוזכרו במשנה — הנוטל שכר להעיד, וכן להזות ולקדש! ורש"י במסכת קדושין (נח,ב) הסביר (ביחס להזאה וקידוש) כי כשנוטל שכר על עשיית המצוה — נמצא שנוטל שכר על לימוד המצוה, ואסור ליטול על כך שכר, משום "מה אני בחינם". ואילו מהר"י בן לב (ח"א סימן יט) הבין כי לימוד תורה הרי הוא כעין "בנין אב" לכל המצוות כולן (וראה ביד דוד).

מה אני בחנם אף אתם בחנם הפירוש בפנים הוא כפירוש הרמב"ם והרא"ש, ש"כאשר ציוני ה' אלהי" משמעו — כפי שה' לימד אותי בחינם. ומפרשים אחרים פירשו: מה אני לימדתי אתכם בחינם — אף אתם תלמדו אחרים בחינם. ומניין שמשה לימד את בני ישראל בחינם? בתוס' (נדרים לז,א) כתבו כי הוא נלמד מן הסברה, שמשה עשיר היה ולא הוצרך לכך. אבל הר"נ (שם) מסביר כי את הביטוי "כאשר ציוני ה' אלהי" לא ניתן להסביר אלא במובן — כאשר ציווני ללמדכם בחינם (עיי"ש).

אורח ההלכה

כאילא ביבנה וכו' הנוטל שכר לראות בכורות — אין שוחטים על פיו, אלא אם כן היה מומחה גדול, וידעו בו חכמים שאין כמותו, ופסקו לו שכר על הבדיקה. וצריך שיתנו לו שכרו בין אם יהיה המום קבוע ויתירנו ובין לא יהיה קבוע. כמשנה. ולא יתנו לו שכר על בדיקת אותה בהמה אלא פעם אחת, ורואה אותה לעולם כל זמן שמביאים אותה, כדי שלא יבא לידי חשד. כמסקנת הגמרא. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות בכורות פ"ג ה"ז. שו"ע יו"ד שיב, א).

הנוטל שכרו לדון דיין הנוטל שכר לדון — כל דיניו בטלים, אלא אם כן ידוע שלא נטל בהם שכר. כמשנה. ואם אינו נוטל אלא דמי בטלה — מותר. והוא שיהא ניכר שבטל באותה שעה ממלאכה שיש בה רווח. עפ"י כתובות קה,א. וראה בגמרא. (רמב"ם ספר שופטים הלכות סנהדרין פכ"ג ה"ה. שו"ע חו"מ ט, ה).

להעיד עדותיו בטילין הנוטל שכר להעיד — עדותו בטלה, ודינו כמו הנוטל שכר לדון. כמשנה. ואם החזיר את הממון — עדותו קיימת. וכל זה בעדים שכבר ראו המעשה ולכן נתחייבו ללכת ולהעיד. אבל מי שאינו מחוייב להעיד, ונוטל שכר לילך ולראות הענין כדי שיהיה עד — מותר. (שו"ע שם לד, יח בהגהה).

להזות ולקדש הנוטל שכר לקדש מי חטאת או להזות מהם — אין ממש בקידושו ובהזאתו, והרי מים אלו כשאר מים שאינם מטהרים. ומכל מקום, יכול המתעסק בזה ליטול דמי בטלה הניכרים. כמשנה. (רמב"ם ספר טהרה הלכות פרה אדומה פ"ז ה"ב).

אם היה כהן וכו' היה המקדש או המזה זקן שאינו יכול להלך על רגליו, ובא הטמא וביקש ממנו ללכת איתו למקום רחוק לקדש או להזות — הרי זה מרכיבו על החמור, ונותן שכרו כפועל בטל שבטל מאותה מלאכה שביטלו ממנה. וכן אם היה כהן, ובעת שהלך עמו היה טמא בטומאה המונעתו מלאכול תרומתו — הרי זה מאכילו ומשקהו וסכו, ואם ביטלו ממלאכה — נותן לו שכרו כפועל בטל של אותה מלאכה. כמשנה וכפירוש הגמרא. (רמב"ם שם).

מה אני בחינם וכו' מקום שנהגו ללמד תורה שבכתב בשכר — מותר ללמד בשכר, אבל תורה שבעל פה אסור ללמד בשכר. כמסקנת הגמרא בנדרים לז,א. לא מצא מי שילמדנו בחנם — יִלמד בשכר. ואף על פי שהוצרך ללמוד בשכר, לא יאמר: כשם שלמדתי בשכר כך אלַמֵד בשכר, אלא ילמֵד לאחרים בחינם. כברייתא. ומה שנהגו עכשיו ללמד הכל בשכר, אם אין לו במה להתפרנס — מותר הדבר. ואפילו יש לו, אם הוא שכר בטלה מוכח, שמניח כל עסקיו ומשאו ומתנו לשם כך — מותר הדבר (וראה טעמים נוספים בב"י). (רמב"ם ספר מדע הלכות תלמוד תורה פ"א ה"ז. שו"ע יו"ד רמו, ה).

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

אמת — תורה. הרי זו מקודשת — אלמא יכול ליתן שכר, דאי לא, במאי מקדש להו? אף על פי שהוא ישראל — ואפילו זה ישראל. דכהנים רגילין בהזאה ובקידוש. שכר הבאת האפר — שילך ממקום רחוק לירושלים להביא האפר. ושכר מילוי המים — מני למישקל. דאגר טירחיה שקיל, ולא הכשר המצוה. כאן שכר הזאה וקידוש — שהיא היא הכשר מצוה — לא שקיל. במי חטאת — דמשמע מילוי המים. ובאפר — איכא לאוקמא בהבאת אפר. היכי אזיל — הא קעבר א"לגופא לא יטמא" (ויקרא כא)! בבית הפרס — דאינו מוזהר מלילך בו. כדרב יהודה מנפח אדם בית הפרס והולך — דעלא כשעורה מטמא במגע ובמשא, ולא באהל. וכי מנפח ליה — מדחיא מקמיה ולא נגע ביה. ומיהו, בתרומה לא מצי אכיל, דאמרינן בהגיגה בפרק "חומר בקודש" (כה,ב): בודקין לעושי פסח ואין בודקין לאוכלי תרומה. וההוא "בודקין" מפרש התם, דבהך בדיקה דבית הפרס קאמר. [מכאן שייך לעמוד ג'] בית הפרס שנידש — שדשוהו בני אדם ברגליהם — טהור, שאי אפשר לעצם כשעורה שלא יהא נידש ברגל. ובית הפרס אין בו שוס ספק אלא משוס עצם כשעורה, דבית הפרס היינו שדה שנחרש בו קבר. אי נמי בשאר טומאה — טימאו להאי כהן, כגון נגילות וסרלים שאינו מוזהר עליהן מליגע.

תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: "כַּאֲשֶׁר צִוָּנִי ה' אֱלֹהַי", מָה אֲנִי בְּחִנָּם — אַף אַתֶּם בְּחִנָּם. וּמִנַּיִן שֶׁאִם לֹא מָצָא בְּחִנָּם, שֶׁיִּלְמַד בְּשָׂכָר? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֱמֶת קְנֵה". וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא יֹאמַר: כֵּשֵׁם שֶׁלִּמַּדְתִּיהָ בְּשָׂכָר, כָּךְ אַלַּמְּדֶנָּה בְּשָׂכָר? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֱמֶת קְנֵה וְאַל תִּמְכֹּר".

ד "לְהַזּוֹת וּלְקַדֵּשׁ — מֵימָיו מֵי מְעָרָה, אֶפְרוֹ אֵפֶר מִקְלֶה". וּרְמִינְהוּ: [ג]הַמְקַדֵּשׁ בְּמֵי חַטָּאת, בְּאֵפֶר חַטָּאת — הֲרֵי זוֹ מְקוּדֶּשֶׁת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יִשְׂרָאֵל! אֲמַר אַבַּיֵי: לָא קַשְׁיָא, כָּאן — בִּשְׂכַר הַבָּאָה וּמִלּוּי, כָּאן — בִּשְׂכַר הַזָּאָה וְקִידּוּשׁ. דַּיְקָא נַמִּי, דְּקָתָנֵי הָכָא: "לְהַזּוֹת וּלְקַדֵּשׁ", וְהָתָם קָתָנֵי: "הַמְקַדֵּשׁ בְּמֵי חַטָּאת וּבְאֵפֶר חַטָּאת", שְׁמַע מִינָּהּ.

ה "אִם הָיָה כֹּהֵן מְטַמְּאֵהוּ מִתְּרוּמָתוֹ" כו'. אֵיהוּ גּוּפֵיהּ הֵיכִי אָזֵיל? — לְבֵית הַפְּרָס דְּרַבָּנַן, [ד]דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מְנַפֵּחַ אָדָם בֵּית הַפְּרָס, וְהוֹלֵךְ.

ומעירים, **תניא נמי הכי** [שנויה ברייתא גם כן כך] על פסוק זה עצמו: **"כאשר צוני ה' אלהי", מה אני** למדתי מפי ה' **בחנם — אף אתם** למדתם ממני **בחנם. ומנין שאם לא מצא** רב ללמוד ממנו **בחנם, שילמד** אפילו **בשכר? תלמוד לומר: "אמת קנה"** (משלי כג, כג). **ומנין שלא יאמר: כשם שלמדתיה בשכר כך אלמדנה** לאחרים **בשכר? תלמוד לומר: "אמת קנה ואל תמכור"** (שם).

ד שנינו במשנה כי הנוטל שכר כדי **להזות ולקדש — מימיו מי מערה, אפרו אפר מקלה,** הרי שאינו רשאי ליהנות מהם. **ורמינהו** [ומשליכים, מקשים] על כך ממה ששנינו במשנה: **המקדש** אשה **במי חטאת** או **באפר חטאת — הרי זו מקודשת, אף על פי שהוא** המקדש **ישראל.** הרי שרשאי ליהנות בהם! **אמר אביי: לא קשיא** [אינו קשה], **כאן** כשהוא נוטל שכר — **בשכר הבאה** של המים, **ומלוי** המים בכלי, שזוהי טירחה סתם, ועליה יכול לקבל שכר. **כאן** שאינו רשאי ליטול שכר — **בשכר הזאה** על הטמא, **וקידוש** המים על ידי האפר. ומעירים: **דיקא נמי** [מדוייק הדבר גם כן], **דקתני הכא** [שהוא שונה כאן] במשנתנו: הנוטל שכרו **להזות ולקדש, והתם קתני** [ואילו שם הוא שונה] בלשון כללית: **המקדש במי חטאת ובאפר חטאת,** ואינו מזכיר הזאה וקידוש. ומסכמים: אכן, **שמע מינה** [למד מכאן] שכן הוא.

ה שנינו במשנה: **אם היה** הדיין או העד וכו' **כהן,** וזה המוליכו כדי לדון היה **מטמאהו מתרומתו כו'. ושואלים: איהו גופיה היכי אזיל** [הוא עצמו, **הכהן,** כיצד הוא הולך לשם, **למקום הטומאה**]? **והרי נאסר על הכהן להיטמא! ומשיבים:** מדובר שהוא הולך **לבית הפרס,** שדה **שנחרש בה קבר, שטומאתו היא** רק **דרבנן** [מדברי חכמים], **ולא נאסר על הכהן ללכת שם. וכפי שאמר רב יהודה אמר רב** בענין ההולך לעשות פסחו, **שצריך לעשותו בטהרה: מנפח אדם בית הפרס,** כלומר, **נופח בפיו כדי לפזר את העפר, כדי שיראה שאין שום עצם שייטמא בה מן התורה, והולך** במקום שבדק. **ומכל מקום נטמא הכהן ואסור לאכול תרומה.**

תוספות

דכתובות (קה,א), דבתורת אגרא — היינו שכר טרחו, ובתורת שוחד — היינו להשתדל לדונו יפה ולהפוך בזכותיה, כדאמר התם: אפילו לזכות את הזכאי ולחייב את החייב. ואין לתמוה על דייני גזירות שבירושלים שהיו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה, דבלאו טעמא דאגר בטלה דמוכח שרי התם, כיון דכל עסקם היה על זה, ולא היו עוסקין בשום מלאכה, שעל כרחם צריכין להתפרנס. ומה שנוהגין עכשיו ללמוד תורה בשכר, אם אין לו במה להתפרנס — שרי. ואפילו יש לו, אם הוא שכר בטילה דמוכח, שמניח כל עסקיו ומשא ומתן שלו — מסתברא דחשיב מוכח יותר מקרנא דתהי חמרא ושקיל זוזא. ועוד, בקטנים שרי מטעם שימור ושכר פיסוק טעמים, כדמוכח פרק "אין בין המודר" (נדרים לז,א).

המקדש במי חטאת ואפר חטאת הרי זו מקודשת אף על פי שהוא ישראל — פירוש הקונטרס דחוק, שפירש דנקט "אף על פי שהוא ישראל" — דכהנים רגילים בהזאה ובקידוש. ואומר רבינו יצחק: דעיקריה נקט משום רישא, דקתני ברישא פרק שני דקידושין (נח,א): המקדש בתרומה ומעשרות ובמתנות במי חטאת ואפר חטאת כו'.

היכי אזיל לבית הפרס דרבנן דאמר רב יהודה כו' — משמע: על ידי ניפוח שרי לילך להעיד, אבל מכל מקום טמא הוא, כדקתני: מטמאהו מתרומתו. וקשיא מכאן לפירוש רבינו תם, דמפרש דניפוח מועיל לכל דבר, משום דקשיא ליה אהא דאמרינן בפסחים בפרק "האשה" בסופו (צב,א): בית הפרס לא העמידו דבריהם במקום כרת, כדתנן במסכת אהלות (פרק יח משנה ד): ושוין שבודקין לעושי פסח ואין בודקין לאוכלי תרומה. מאי "בודקין"? אמר רב יהודה: מנפח כו'. והשתא, מאי קאמר "מאי בודקין"? והלא הבדיקה מפורשת שם במשנה, דקתני סיפא: ולנזיר — בית שמאי אומרים: בודקין, ובית הלל אומרים: אין בודקין. כיצד הוא בודק? מביא את העפר שהוא יכול להסיטו, ונותן לתוך נפה שנקביה דקין, אם נמצא שם עצם כשעורה — טמא! ועוד, דמשמע: דוקא לעושי פסח מהני ניפוח. והא אפילו לשאר מילי נמי מהני, כדאמר בפרק "בכל מערבין" (עירובין ל,ב): לכהן בבית הקברות, דאמר רב יהודה כו'. ואומר רבינו תם: דלא גריס "מאי בודקין", אלא גרס: "אמר רב יהודה" כו', ומילתא באפי נפשה היא, ומועיל ניפוח לכל דבר. אבל בדיקה של משנה לא מהניא בשום מקום אלא לעושי פסח. ויש לפרש הא דשמעתין לפירוש רבינו תם, ד"מטמאהו מתרומתו" היינו שהולך בלא ניפוח. והכי קאמר: היכי אזיל? ומשני: בבית הפרס דרבנן, דאמר רב יהודה כו'. מדרב יהודה קא מייתי, דמורי דאיסור בית הפרס לאו דאורייתא אלא מדרבנן, משרו לכל דבר בניפוח. כן פירש רש"י (וכן) בסוף פרק שני דכתובות (כח,ב) גבי אלו נאמנין להעיד בגדלן מה שראו בקטנן. ולפי זה היה מותר בלא ניפוח בכל מצות, כמו להעיד. וקשיא: דלא משמע הכי בפרק "מי שהוציאוהו" (עירובין מז,א), מדנקט: ללמוד תורה, ולישא אשה, ולדון ולערער בין הגוים מפני שהוא כמציל מידם, משמע: דוקא הני, שהן מצות, כדמשמע במגילה (כז,א) דאמרינן: ללמוד תורה ולישא אשה שאני, דאמר: גדול תלמוד תורה כו', לישא אשה — לא לתהו בראה כו', או משום כבוד הבריות, כדאמר בפרק "מי שמתו" (ברכות יט,ב)! ויש לומר: דלעולם הוא הדין לכל המצות, והא דנקט ללמוד תורה — משום דפליגי התם היכא דמוצא ממי ללמוד, ולישא אשה נקט — אף על פי שמוצא אשה בארץ ישראל. ובשאלתות דרב אחאי מתיר ליטמא בבית הפרס לכל המצות, כמו לצאת לקראת מלכים. ומפרשים מה חילוק בין נזיר ועושה פסח לשאר מצות, דלענין פסח הולך וטהור על ידי ניפוח, ולשאר מצות הולך וטמא. משמע דרוצה לומר דלכל דבר בעינן ניפוח, ומכל מקום (שמא) [טמא] לכל דבר חוץ מפסח. ודבר תימה הוא בההיא דברכות שמותר לילך עם האבל דרך בית הפרס לכבוד האבל — מה כבוד שהולך ומנפח אחריו, וצריך האבל להמתינו לכל פסיעה? ושמא רוצה לומר השאלתות: כל שאר המצות בלא ניפוח נמי שרי. וההיא ד"בכל מערבין", אי מערבין לדבר הרשות — מיירי על ידי ניפוח, ואי אין מערבין אלא לדבר מצוה — מיירי אפילו בלא ניפוח. ולפירוש רבינו תם, קשיא לרבי מההיא דחגיגה פרק בתרא (כה,ב), דאמרינן התם: מודים בית שמאי ובית הלל שבודקין לעושי פסח. מאי "בודקין"? אמר רב יהודה כו', מנפח אדם כו', לעושי פסח לא העמידו דבריהם במקום כרת, לאוכלי תרומה העמידו דבריהם במקום מיתה. משמע לא מובן כלל בהדיא כדמסיק לו להפסיק, במילתיה דרב יהודה דקאי אמתניתין. דאי לא גרסינן מאי "בודקין" — לא היה לו להפסיק במילתיה דרב יהודה. ונראה לרבי, דגרסינן "מאי בודקין", ובדיקה המפורשת לאחר שעבר — לכל דבר.

עיונים

ורמינהו המקדש במי חטאת וכו' אינם שווים פרוטה כדי לקדש בהם, ואשה זו מתקדשת בשכר שנוטל על מה שעשה, שהיזה וקידש. ואם כן, נמצא שיכול ליטול שכר על מה שעשה במי חטאת ובאפר החטאת, בניגוד למשנתנו. ומלבד זאת, הרי מוכח ממשנה זו, בניגוד למשנתנו, שהועיל במה שעשה, שאם לא הועיל לאשה זו — במה הוא מקדשה?

אף על פי שהוא ישראל רש"י פירש: למרות שהכהנים הם הרגילים להזות ולקדש. ובתוס' כתבו כי לא הוזכר כאן ישראל אלא משום מה שנאמר תחילה באותה משנה במסכת קדושין (נח,א), שהמקדש בתרומות ובמעשרות מקודשת, ושם מדובר דוקא על כהנים.

כאן בשכר הבאה ומלוי רש"י פירש: שמקדש את האשה בשכר הבאת האפר ומילוי המים. אבל הרמב"ם (ראה ב"אורח ההלכה") פירש שמקדש אותה בגוף המים — בפרוטה שיכול לקבל עבורם, תמורת טורח הבאתם. ובעיקר ההבחנה שבין שכר הבאה ומילוי לבין שכר הזאה וקידוש, כתב רש"י במסכת קדושין (נח,ב) כי על הבאה ומילוי רשאי ליטול שכר מפני שהשכר אינו אלא על הטירחה בהבאתם, וזה אינו מוטל על מקיים המצוה. אבל בהזאה ומילוי אין כמעט טרחה, ונמצא שמקבל שכר על לימודו וידיעתו במצוה זו בלבד, ומשום כך הוא נאסר, כפי שלמדנו — "מה אני בחינם".

לבית הפרס דרבנן בית הפרס הוא שדה שנחרש בה קבר, ונתפזרו בה עצמות המת, וגזרו חכמים טומאה שההולך בה נטמא, שמא האהיל בגופו על עצם כשיעור שעורה מן המת. וכן גזרו טומאה על הנוגע בגוש עפר ממנה, או הנושא אותו. ומכל מקום יש מקרים בהם לא גזרו חכמים טומאה על בית הפרס, או שעל כל פנים התירו לכהן להיכנס וליטמא, למרות האיסור המוטל עליו.

ולפי רש"י, התירו חכמים לכהן לילך בבית הפרס לצורך מצוה, כמו במשנתנו, על ידי ניפוח, וההנחה בענין זה היא שמי החטאת והאפר כשלעצמם ומכל מקום הוא טמא, ואינו רשאי לאכול תרומה (ומה שמצאנו שבדיקה זו מועילה להחשיבו כטהור — אין זה אלא במי שצריך ללכת ולאכול את פסחו, שאכילת הפסח מצוה חמורה היא, שזמנה קבוע, והמבטלה ענוש כרת). אבל רבינו תם סבור כי באופן עקרוני רשאי הכהן להיכנס לבית הפרס על ידי ניפוח, אף לצורך דבר הרשות, ואם ניפח — מותר לאכול בתרומה. אלא שלצורך מצוה, כגון עדות, התירו לו להיכנס לבית הפרס בלא ניפוח, ודווקא באופן זה אסור לו לאכול תרומה. ועל כך מדובר במשנתנו. ולפי זה, מה שהובא כאן דין ניפוח — לא הובא כהסבר למשנתנו, אלא כראיה לכך שדין בית הפרס אינו מן התורה אלא מדרבנן (וראה עוד בתוס').

אורח ההלכה

המקדש במי חטאת המקדש באפר פרה אדומה, או במים שמילאם לצורך הזאה — הרי זו מקודשת. והראב"ד כתב: דוקא כשמקדש בשכר הבאת האפר ומילוי המים. כדברי אביי. וכתב בכס"מ שלדעת הרמב"ם כשמקדשה באפר ובמים הריהי מקודשת בפרוטה שהיא יכולה ליטול מאדם הצריך למים אלו, שלא יצטרך לטרוח בהבאה ובמילוי. (רמב"ם ספר נשים הלכות אישות פ"ה ה"ג).

לבית הפרס דרבנן מותר לכהן להיטמא בבית הפרס או בחוצה לארץ לדבר מצוה, וכגון שהולך לישא אשה או ללמוד תורה. והוא בזמן שאינו יכול ללכת אלא באותה דרך. וכן מיטמא בטומאה מדבריהם לכבוד הבריות, וכל כיוצא בזה. (רמב"ם ספר שופטים הלכות אבל פ"ג הי"ד. שו"ע יו"ד שעב, א).

מנפח אדם בית הפרס ההולך לעשות את הפסח שהגיע לבית הפרס — הרי זה מנפח והולך, שטומאת בית הפרס מדרבנן. כדברי רב יהודה בשם רב. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות קרבן פסח פ"ו ה"ח).

מסורת הש"ס

ג. קדושין נח,א (משנה). ירושלמי דמאי פ"ו ה"ב. שם נדרים פי"א ה"ג.

ד. ברכות יט,ב. עירובין ל,ב. מועד קטן ה,ב. חגיגה כה,ב. כתובות כח,ב. נדה נז,א.

גרסות

ומנין שאם לא מצא — ואל תמכור בכמה כת"י מילים אלה חסרות.

שלמדתיה בכמה כת"י: **שלא למדתי אלא.**

קתני המקדש במי חטאת בכמה כת"י: **קתני חטאת.**

איהו גופיה בכמה כת"י: **ומאכילהו ומשקהו וסכו איהו.**

לבית הפרס יש בכת"י ובש"מ: **בבית הפרס.**

אדם בכת"י מלה זו חסרה.

לשון

בית הפרס

בפירוש מקורו של מונח זה נחלקו הדעות, רש"י ותוס' מסבירים אותו מלשון פרס = שבר, שטומאתו היא משום שהעצמות שבקבר נשברות על ידי החרישה. ומדברי הרמב"ם נראה שהוא מפרש מלה זו מלשון פריסה, שהטומאה פרוסה על פני כל המקום כולו. אמנם היו שגזרו את המלה מן היוונית φᾶρος (פארוס) במשמעות חצר, כלומר, חצר הקבר. ויש סבורים כי מקורה הוא ביוונית φόρος (פורוס) — מקום שאי אפשר לעבור בו.

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

ורב יהודה בר אמי משמיה [משמו] **של רב יהודה אמר: בית הפרס שנידש,** שהלכו בו אנשים ודשוהו ברגליהם — **טהור** למי שצריך לעשות את הפסח, שאין חוששים שנותרה שם עצם בשיעור שעורה. אבל אין הכהן שעבר שם רשאי לאכול תרומה. **אי נמי** [או גם כן], מדובר במשנתנו כשהכהן הוצרך להיטמא **בשאר טומאות** ולא בטומאת מת, כגון טומאת שרץ ונבילה, **דלא מזהר עלייהו** [שאינו מוזהר עליהם], שהרי אין הכהנים מוזהרים שלא ליטמא אלא בטומאת מת. ומכל מקום, גם אם נטמא בטומאה אחרת — הרי אינו יכול לאכול בתרומה.

א שנינו במשנה: **אם היה** הדיין או העד **זקן,** הרי מי שנצרך לו **מרכיבו על החמור,** ונותן לו שכרו כפועל. בפירוש דבר זה **תנא** [שנה החכם]: **כפועל בטל,** כלומר, כפי השכר שמוכן פועל ליטול כדי שיתבטל ממלאכתו. **אמר אביי:** כוונת הדברים היא — **כפועל בטל של אותה מלאכה** שממנה הוא בטל. שצריך להביא בחשבון את גודל הטירחה ואת גובה השכר שיש לו במלאכתו הרגילה.

ב משנה **החשוד** **על הבכורות,** לשוחטם באיסור ולמכור את בשרם — **אין לוקחין** (קונים) **ממנו בשר,** שמא בשר בכור הוא. ואפילו הוא טוען שהוא בשר **צבאים. ולא** קונים ממנו **עורות שאינן עבודים** (מעובדים). **רבי אליעזר אומר: לוקחין ממנו עורות של נקבה,** שבודאי אין זה עור של בכור, שאין בכור אלא זכר. **ואין לוקחין ממנו צמר מלובן** (מכובס) **וצואי** (מלוכלך), **אבל לוקחין ממנו טוי** (חוטים טויים) **וכל** שכן **בגדים.**

ג גמרא שנינו במשנה שאין קונים מן החשוד על הבכורות **בשר צבאים.** ומסבירים: דווקא בשר צבאים, משום **דמיחלף** [שמתחלף] **בבשר של עגלה** [עגל], **שבשרם דומה.** ועוד שנינו: **ולא לוקחים ממנו עורות שאינן עבודים.** ויש לדייק מכאן: **הא** [אבל] **עורות עבודים זבנינן** [קונים אנו] מן החשוד. והטעם הוא: שכן **אם איתא** [אמנם] **עור של בכור הוה** [היה זה] — **לא הוה טרח ביה** [לא היה טורח בו **לעבד אותו**], **סבר** [שהיה סבור]: **אי שמעו ביה רבנן, מפסדו לי מינאי** [אם ישמעו בו חכמים **שבכור הוא** יפסידו לי אותו ממני]. **ועוד שנינו: רבי אליעזר אומר לוקחין ממנו,** מן החשוד על הבכורות, **עורות של נקבה. ומסבירים: מאי טעמא** [מה טעם הדבר]? **מידע ידיע** [הדבר ידוע] **שהוא עור של נקבה, שחסר בו העור של אבר הזכרות, ואם כן אין מה לחשוש.**

וְרַב יְהוּדָה בַּר אַמִּי מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה אָמַר: [א]בֵּית הַפְּרַס שֶׁנִּידַּשׁ — טָהוֹר. אִי נַמִּי: בִּשְׁאַר טוּמְאוֹת, דְּלָא מַזְהַר עֲלַיְיהוּ.

א "אִם הָיָה זָקֵן מַרְכִּיבוֹ עַל הַחֲמוֹר". [ב]תָּנָא: כְּפוֹעֵל בָּטֵל. אָמַר אַבַּיֵי: [ג]כְּפוֹעֵל בָּטֵל שֶׁל אוֹתָהּ מְלָאכָה.

ב משנה [ד]הֶחָשׁוּד עַל הַבְּכוֹרוֹת — אֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ בְּשַׂר צְבָאִים, וְלֹא עוֹרוֹת שֶׁאֵינָן עֲבוּדִים. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ עוֹרוֹת שֶׁל נְקֵבָה. וְאֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ צֶמֶר מְלוּבָּן וְצוֹאִי, אֲבָל לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ טָוִי וּבְגָדִים.

ג גמרא "בְּשַׂר צְבָאִים". דְּמִיחַלַּף בִּדְעִגְלָה. "וְלֹא עוֹרוֹת שֶׁאֵינָן עֲבוּדִים". הָא עֲבוּדִים זָבְנִינַן; אִם אִיתָא דִּבְכוֹר הֲוָה — לָא הֲוָה טָרַח בֵּיהּ, סָבַר: אִי שָׁמְעוּ בֵּיהּ רַבָּנַן, מַפְסְדוּ לִי מִינַּאי. "רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ עוֹרוֹת שֶׁל נְקֵבָה". מַאי טַעְמָא? מֵידַע יְדִיעַ.

כפועל בטל של אותה מלאכה — דבטל הימנה. דאם היה נוקב מרגליות, שעבודתה נוחה לעשות, ושכרו מרובה, אם אומר לו: טול כך וכך ותבטל היום ממלאכה — אינו פוחת משכרו אלא דבר מועט, שהרי נוחה ואין בה טורח. ואי מלאכה קשה היא כמו נגר, אם אומר לו: אתה נוטל עכשיו שלשה זוזים, טול זוז והבטל היום מאותה מלאכה, ועשה מלאכה קלה זו — נוח לו להבטל וליטול זוז. והכא נמי — כי ההוא אגרא יהיב ליה, שהרי מבטלו ממלאכתו, וכוליה אגרא לא יהיב ליה, שהרי אינו עסוק במלאכה קשה אצלו.

משנה **החשוד על הבכור** — כגון החשוד להטיל מום בבכור. **בשר צבאים** — שאדוס הוא, מיחלף בבשר עגל. זימנין דמזבין עגל בכור תם, ואומר שבשר צבי הוא.

גמרא שמעי רבנן — דבכור תם הוא וטעון קבורה, ומפסדי ליה מינאי. ומקפיד על טרחו, ואינו מעבדן. של נקבה — דאין לחוש בבכורה. מידע ידיע — בין עור זכר לעור נקבה. חייק — חותך לזכרותיה, ועושה כעין נקבות. וכי משייליה: מה חתוך זה שבמקום נקבות? ואומר: עכבריס אכלוה.

תוספות

אבל לשון "בודקין" משמע לכתחלה, כדי לעבור ולעשות פסח, ולהכי בעי: "מאי בודקין" — דמה היא אותה בדיקה. והשתא יש שלשה ענינים בבית הפרס: לעושי פסח לכולי עלמא, ולנזיר לבית שמאי — מנפח וטהור. וללמוד תורה, ולישא אשה, ולדון, ולערער, ולכבוד הבריות — שרי ליטמא בלא ניפוח. ולשאר מצות, כגון עדות דהכא — שרי על ידי ניפוח, וטמא. וכן בעירוב, אומר: אין מערבין אלא לדבר מצוה — שרי ליטמא על ידי ניפוח (וטמא). ואי מערבין אף לדבר הרשות, יש ללמוד משם דעל ידי ניפוח שרי אפילו בלא מצוה אלא מדבריהם, וטמא. אי נמי, מערבין לדבר הרשות — איכא לאוקומי המשנה כשעירב לדבר מצוה. שרגילות הוא לערב לדבר מצוה, כדקתני בריש "כיצד משתתפין" (עירובין פב,א): וכל מי שילך לבית האבל או לבית המשתה, וקאמר התם דאורחא דמילתא קתני. והא דבעי בחגיגה (כה,ב): הבודק לפסחו מהו שיאכל בתרומתו — אבדיקה דרב יהודה קאי, ולא אמתניתין. ולפירוש רבינו תם — איפכא. ועוד היינו יכולין לפרש, דכל הבדיקות לעושי פסח. אלא דבדיקת המשנה — לאחר שעברו, לדרב יהודה בא להשמיענו מאי בודקין — כדי לעבור. ופירוש כמו: אמר רב יהודה מאי בודקין. כההוא דבריש "אלו מציאות" (בבא מציעא כא,א): וכמה? אמר רב יצחק: קב בארבע אמות. ובפרק "לא יחפור" (בבא בתרא כב,ב): וכמה? אמר רב ייבא חמוה דאשיאן: כמלא חלון.

ורב יהודה בר אמי משמיה דרב יהודה אמר בית הפרס שנידש טהור — בפרק בתרא דחגיגה (כה,א) גרס: רב חייא ברבי אמי משמיה דעולא.

כפועל בטל של אותה מלאכה — פירש בקונטרס: מאותה מלאכה דבטל מינה. דאם היה נוקב מרגליות, שעבודתה נוחה לעשות ושכרו מרובה, ואם אומרים לו: טול כך וכך ובטל היום ממלאכה — אינו פוחת משכרו אלא דבר מועט, שהרי נוחה ואין בה טורח. ואם מלאכה קשה היא, כגון נגר, אם אומרים לו: אתה נוטל עכשיו שלשה זוזים, טול זוז והבטל היום מאותה מלאכה לעסוק במלאכה קלה — ניחא לו להבטל ליטול זוז. עד כאן לשון הקונטרס. ולא היה לו לפרש שיטול שכר בטלה מאותה מלאכה לעסוק במלאכה קלה כזו, דאם כן היה נוטל [שכר] לדון ולהעיד להזות ולקדש. אלא היה לו לפרש — שנותנין לו שכר בטלה מאותה מלאכה ובטל לגמרי, ואינו עושה בשום מלאכה. וכענין זה צריך לפרש בסוף "אלו מציאות" (בבא מציעא לא,ב) גבי השבת אבידה. דתנן: היה בטל מסלע — לא יאמר לו: תן לי סלע, אלא נותן לו שכרו כפועל בטל מאותה מלאכה. וגם שם פירש בקונטרס כענין שפירש כאן. ואי אפשר לומר כן, דאם כן היה נוטל שכר על השבת אבידה. ואפילו לרבנן דאמרי: טעינה בשכר, לא אמרי אלא משום דאם כן לכתוב רחמנא טעינה ולא בעי פריקה. ובריש "הכונס" (בבא קמא נו,ב) אמרינן: שומר אבידה כשומר חנם, דמאי הנאה אית ליה. אלא צריך נמי שם לפרש ליושב ובטל לגמרי. ורבינו חננאל פירש שם: כמו שבשאר ימות השנה אין נותנין בתפירת בגד אלא חצי סלע, והוא עתה בשעת הרגל ותופר בגד בסלע — [אין]

מסורת הש"ס

א. (בשינוי שם) ברכות יט,ב. עירובין ל,ב. פסחים צב,ב. מו"ק ה,ב. כתובות כח,ב. נדה נז,א.

ב. תוספתא בכורות פ"ג ט.

ג. ב"מ לא,ב. סח,ב.

ד. תוספתא בכורות פ"ג ו.

גרסות

כפועל בש"מ: **נוטל שכרו כפועל.**

מלאכה יש בכת"י ובש"מ: **מלאכה דבטיל מינה.**

בשר צבאים בש"מ: **אפילו בשר צבאים.**

הגהות

צמר מלובן
השלב של ניקוי החומר הגלמי שונה בצמר מאשר בסיבים מן הצומח. בסיבים מן הצומח מנקים באופן מכאני את החומר הגלמי מגופים זרים ומסיבים פסולים, אבל בצמר יש מלבד הניקוי המכאני גם ניקוי כימי בכביסה (ליבון), מפני שיש בו חומרים שומניים וסבוניים ששיעורם עשוי להגיע לכדי 50—20 אחוזים ממשקל הגיזה.

טוי
הטוויה היא תהליך ייצור של חוט מסיבים — מן הצומח (כגון פשתן) או מן החי (כגון הצמר). התהליך מורכב משלבים שונים — ניקוי החומר הגלמי, סידור הסיבים בחוט, האחדה של המוצר על ידי ערבוב, הכפלה ומתיחה, הפחתת מספר הסיבים לחתך עלידי מתיחה, ופיתולם לחוט אחד. בסופו של התהליך נוצר חוט שאותו אפשר לארוג לבגד. תכונות החוט — החוזק, העובי, הגמישות והאחידות הן תוצאה של תהליך הטוויה.

עיונים

בשאר טומאות שהרי לא הוזהרו הכהנים בתורה כי אם "לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו" (ויקרא כא, א), ולא מצאנו אזהרה ביחס לטומאות אחרות (וראה ויקרא יא, ח ובמפרשים שם).

כפועל בטל של אותה מלאכה רואים כמה שכר רוצה פועל, העוסק במלאכתו של אותו דיין, ליטול כדי ליבטל ממלאכתו ולשבת בדין (או ללכת להעיד או להזות), שהיא עבודה קלה שאין בה כל כך טורח. ומודדים כל מלאכה ומלאכה לפי הטרחה שיש בה (רש"י). ובתוס' הקשו על פירוש זה, שנמצא לפי זה נוטל שכר כדי לדון או להעיד או להזות. והם פירשו כי הכוונה היא: כמה היה מוכן פועל במלאכה זו ליטול כדי לשבת בטל לגמרי. אמנם בתוס' במסכת בבא מציעא (סח,א) הסבירו כי לדעת רש"י אין הדיין נחשב כנוטל שכר על הדיינות עצמה, אלא רק פיצוי על מה שנתבטל ממלאכתו. ולשיטת מפרשים אחרים, הכוונה כאן לשכר שמוכן פועל של אותה מלאכה ליטול בשכר עבודתו, בשעה שאינו רגיל לעבוד, או בשעה שאין עבודה מצויה לו (ראה מה שפירשו תוס' כאן בשם רבינו חננאל ובפירושו ב"מ לא,ב. וכן ברי"ף ובמלחמות ה' שם סח,ב).

החשוד על הבכורות אין לוקחין ממנו אם מדובר כאן על החשוד לשחוט בכור תם ולמוכרו כבשר חולין — פשוט הדבר שאין קונים ממנו, משום שמדובר בקדשים שנשחטו מחוץ למקדש, והם אסורים בהנאה על הכל. ואף אם מדובר במי ששחט בעל מום שלא על פי מומחה — הרי אמרו חכמים שדינו להיקבר (ראה במשנה לעיל כח,א ולהלן לז,א), ואם כן הריהו אסור בהנאה. ורש"י פירש: כהן (כך גרסת ש"מ ועוד) החשוד להטיל מום בבכור, ולשוחטו ולמכור את בשרו (ראה להלן לו,א—ב). שקנס הוא שקנסו על הכהן שהטיל מום בבכור (ועבר על איסור תורה, להלן לג,ב) ליהנות ממנו, בין באכילה, ובין במכירה, כשם שאסרו לו לשוחטו על מום זה (מהרי"ט אלגאזי). ויש שפירש כי החשד כאן הוא שמוכר בשר בכור (שנפל בו מום ונשחט כדין) כבשר חולין, שמחירו יקר יותר (תוספות חדשים על המשניות בפירוש דברי הרמב"ם).

לא הוה טרח ביה רש"י מפרש שאינו מוכן להשקיע בדבר שעלול להיפסד. אבל הרמב"ם מפרש כי הוא ממהר להיפטר מן הבכור קודם שישמעו חכמים ויפסידוהו.

אורח ההלכה

בית הפרס שנידש בית הפרס שנידש — טהור לעושה פסח. כרב יהודה בר אמי. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות קרבן פסח פ"ו ה"ח).

בשאר טומאות הכהנים מותרים להיטמא בשאר טומאות חוץ מטומאת מת. (רמב"ם ספר טהרה הלכות טומאת אוכלין פט"ז ה"ט).

כפועל בטל של אותה מלאכה הנוטל שכר לדון — כל דיניו שדן בטלים, אלא אם כן ידוע שלא נטל בהם שכר. ואם אינו נוטל אלא שכר בטלתו — מותר, ובתנאי שיהיה ניכר לכל שאינו נוטל אלא שכר בטלתו. כגון שיש לו מלאכה ידועה לעשות בשעה שיש לו לדון, ואומר לבעלי הדין: תנו לי שכר פעולה של אותה מלאכה שאתבטל ממנה (ובתנאי שיקבל משניהם בשווה). אבל אם אינו ניכר, כגון שאומר: שמא יזדמן לי שכר בקניית סחורה וסרסרות, ובשביל זה מבקש שכר — אסור. עפ"י כתובות קה,א. וכל זה הוא דווקא אם התנה עמם מתחילה שיטול שכרו. אבל אם לא התנה — אינו נוטל אלא כשיעור שרוצה אדם ליקח וליבטל ממלאכתו. עפ"י סוגייתנו (סמ"ע. וראה בפת"ש). (רמב"ם ספר שופטים הלכות סנהדרין פכ"ג ה"ה. שו"ע חו"מ ט, ה).

החשוד על הבכורות החשוד למכור בכור לשם חולין — אין קונים ממנו בשר צבאים, שדומה לבשר עגלים. ואין קונים ממנו עורות שאינם עבודים, אפילו של נקבה, שמא יחתוך זכרותו ויאמר ששל נקבה הוא. ואין קונים ממנו צמר, אפילו מלובן. אבל קונים ממנו צמר טווי ולבדים. וקונים ממנו עורות עבודים, שאינו מעבד עור בכור תמים, מפני שהוא מפחד להשהותו אצלו, שמא ישמעו הדיינים ויקנסוהו כפי רשעו. כמשנה, וכהסבר בגמרא. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות בכורות פ"ג ה"ח. שו"ע יו"ד סימן שיא).

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

וְתָנָא קָמָא: אִם כֵּן, זָכָר נַמִּי — חָייֵק לְזַכְרוּתֵיהּ, וְאָמַר: עַכְבָּרִים אֲכַלוּהּ! —וְאִידָךְ: בֵּי עַכְבָּרִים מֵידַע יְדִיעַ. "וְאֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ צֶמֶר מְלוּבָּן וְצוֹאִי". הָשְׁתָּא צֶמֶר מְלוּבָּן לָא זָבְנִינַן — צוֹאִי מִיבַּעְיָא? אֶלָּא חֲדָא קָתָנֵי: צֶמֶר מְלוּבָּן מִצּוֹאָתוֹ. "אֲבָל לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ טָוִי וּבְגָדִים". הָשְׁתָּא טָוִי זָבְנִינַן, בְּגָדִים מִיבַּעְיָא? —מַאי בְּגָדִים — נַמְטֵי.

ד משנה [ד]הֶחָשׁוּד עַל הַשְּׁבִיעִית — אֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ פִּשְׁתָּן, וַאֲפִילּוּ סֶרֶק, אֲבָל לוֹקְחִין מֵהֶם טָוִי וְאָרִיג.

ה גמרא הָשְׁתָּא טָוִי זָבְנִינַן, אָרִיג מִיבַּעְיָא? —מַאי אָרִיג — תִּיכִּי.

ו משנה [ו]הֶחָשׁוּד לִהְיוֹת מוֹכֵר תְּרוּמָה לְשׁוּם חוּלִּין — אֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ אֲפִילּוּ מַיִם וּמֶלַח, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה; [ז]רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ זִיקַת תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת אֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ.

ז גמרא לַאֲתוּיֵי מַאי? לַאֲתוּיֵי קִרְבֵּי דָּגִים, דְּמְעַרְבֵי בְּהוּ שֶׁמֶן זַיִת. הַהוּא טַבָּחָא דַּהֲוָה חָשׁוּד לְזַבּוּנֵי וּשׁוּאָלִים: **וְתָנָא קָמָא** [התנא הראשון] שאינו מחלק בין עור לעור, מה הוא סבור? ומשיבים: **אם כֵּן**, שקונים ממנו עורות של נקבה — עורות של **זָכָר נַמִּי** [גם כן] יכול למכור, כשהוא **חָייֵק לִזְכְרוּתֵיהּ** [חותך את עור הזכרות שלו], **וְאָמַר** [אומר] שחלק זה **עַכְבָּרִים אֲכַלוּהּ** [אכלו אותו]! ואומרים: **וְאִידָךְ** [והאחר, ר' אליעזר], מה הוא משיב לכך? **בֵּי עַכְבָּרִים מִידַע יְדִיעַ** [מקום שאכלוהו עכברים ידוע וניכר], ואינו יכול לרמות. ועוד שנינו במשנה: **וְאֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ**, מן החשוד על הבכורות, **צֶמֶר מְלוּבָּן** (מכובס) **וְצוֹאִי** (מלוכלך). ותמהים: **הָשְׁתָּא** [עכשיו, הרי] אמרת **שֶׁצֶּמֶר מְלוּבָּן לָא זָבְנִינַן** [אין אנו קונים] ממנו, למרות שיש בו טורח, ויש להניח שאם היה של בכור לא היה טורח בו — **צוֹאִי מִיבַּעְיָא** [נצרכה לומר] שאין קונים ממנו? **אֶלָּא**, יש להבין כי **חֲדָא קָתָנֵי** [דבר אחד שונה], והכוונה היא **לְצֶמֶר מְלוּבָּן מִצּוֹאָתוֹ**, שאפילו צמר מלובן אין קונים ממנו. ועוד שנינו: **אֲבָל לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ טָוִי** (חוטים טוויים) **וּבְגָדִים**. וגם כאן שואלים: **הָשְׁתָּא** [עכשיו, הרי] **טָוִי זָבְנִינַן** [אנו קונים] ממנו, משום שאם צמר של בכור הוא לא היה משקיע בטווייתו — **בְּגָדִים**, שיש בעשייתם טורח מרובה יותר, **מִיבַּעְיָא** [נצרכה לומר] **שקונים**? ומשיבים: **מַאי** [מהם] **בְּגָדִים** שהוזכרו כאן? **נַמְטֵי** [לבדים], **שאינם** טוויים, לומר שלמרות שיש בהם פחות טורח — קונים ממנו.

ד משנה **הַחָשׁוּד עַל הַשְּׁבִיעִית** לזרוע או לסחור בפירות שמיטה — **אֵין לוֹקְחִין** (קונים) **מִמֶּנּוּ פִּשְׁתָּן**, **וַאֲפִילּוּ סֶרֶק** (פשתן סרוק) שהושקעה בו מלאכה וטורח. **אֲבָל לוֹקְחִין מֵהֶם**, מהחשודים על השביעית, **טָוִי** (חוטי פשתן טוויים) **וְאָרִיג** העשוי מפשתן, שיש בעשייתם השקעה יתירה, שאין אדם טורח בדבר אסור שמא יפסידוהו.

ה גמרא על מה ששנינו שאין לוקחים מהם טוי ואריג שואלים: **הָשְׁתָּא** [עכשיו, הרי] אמרת **שֶׁטָּוִי זָבְנִינַן** [קונים אנו] ממנו, ואין אנו חוששים שהוא טורח בדבר איסור, מפני שהוא חושש שהוא עלול להפסידו, **אָרִיג** שיש בו טירחה מרובה יותר, **מִיבַּעְיָא** [נצרכה לומר] שמותר לקנות ממנו? ומשיבים: **מַאי** [מה פירוש] **אָרִיג**? לא אריג ממש, אלא **תִּיכִּי** [גדילים] שקולעים מפשתן שאינו טווי.

ו משנה **הַחָשׁוּד לִהְיוֹת מוֹכֵר תְּרוּמָה לְשׁוּם חוּלִּין** — **אֵין לוֹקְחִין** (קונים) **מִמֶּנּוּ אֲפִילּוּ מַיִם וּמֶלַח**, אלו **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כָּל** דבר **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ זִיקַת** שייכות **לְתְרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת אֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ**, אבל דבר שאין בו שום שייכות לתרומה ומעשרות — אפשר לקנות.

ז גמרא ושואלים: מה שאמר ר' שמעון "כל שיש בו זיקת תרומה ומעשרות", **לַאֲתוּיֵי מַאי** [להביא את מה]? איזה דבר הוא בא להוסיף? ומשיבים: **לַאֲתוּיֵי** [להביא] **קִרְבֵּי דָּגִים**, שהם בעצמם ודאי אינם חייבים בתרומה, אלא **דְּמְעַרְבֵי בְּהוּ** [שמערבים בהם] **שֶׁמֶן זַיִת**. מסופר, **הַהוּא טַבָּחָא דַּהֲוָה חָשׁוּד לְזַבּוּנֵי** [טבח, קצב אחד שהיה חשוד למכור] **צוֹאִי**: **אֶמַר מִינֵּיהּ מְלוּבָּן מִצּוֹאָתוֹ**. **הָשְׁתָּא מְלוּבָּן מִצּוֹאָתוֹ** — **לָא סָבוּר**? **בְּכוֹר** — **לָא**, **דִּלְמָא לְמִימְכַּר**: **לָא מִיפְּסִיד טְרִיחָה וְלָא מְלַבֵּן לֵהּ**, **דְּסָבַר**: **שֶׁמְּעֵי רַבָּנַן וּמִפְסְדֵי לֵיהּ מִינָּאִי**, **אֲפִילּוּ הָכִי**, **כֵּיוָן דְּטִירְחָא זוּטָא הִיא** — **לָא קָפִיד עֲלֵיהּ וְלָא זַבְנִינַן**, **לוֹאִי מִיבַּעְיָא**? **אֲבָל לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ טוּי וּבְגָדִים** — **דְּאִי מִנְכַּר** — **לָא הוּה טָרִיחַ לְהוּ**, **דְּמִקְפִּיד אַטִּירְחָיֵיהּ**. **בְּגָדִים מִיבַּעְיָא** — **הָא מִשְׁעָה שֶׁנְّטוּוּ אִישְׁתְּרֵאִי לְהוּ**! **נַמְטֵי** = *פילטר"ש, **וְלָא נְטוּוּ מְעוֹלָם**, **וְלְהָכִי אִינְטְרִיךְ לְאִשְׁמוּעִינָן**.

משנה **הַחָשׁוּד עַל הַשְּׁבִיעִית** — לזרוע, **אוֹ לַעֲשׂוֹת** סְחוֹרָה בְּסַפִּיחִים. **סֶרֶק** = כמוש ומתוקן בְּמִסְרָק.

גמרא **אָרִיג מִיבַּעְיָא** — **הָא** בְּלָא לְכוֹלֵי טָוִי קוּדֵּשׁ לְכָן, **וּמַהֵיהוּ שֶׁעְתָּא אִישְׁתְּרֵאִי**! **תִּיכִּי** = שרשרות שקורין **טרצוייר"ש, ועושין אותן מפשתן עד שלא נטוה.

משנה **אֲפִילּוּ מַיִם וּמֶלַח** — מְשׁוּם קִנְס. **זִיקַת תְּרוּמָה** — כל דבר שנותנין ממנו תרומה.

גמרא **שֶׁמְּעָרְבִין בְּהֶן שֶׁמֶן זַיִת** — וכיון דאית בהו זיקת תרומה — **לָא זַבְנִינַן מִינֵּיהּ**.

תוספות

אומרים לו: קבל שכר כמה שתנוח למלאכה זו שאתה מקבל עליה סלע, [אלא] כאותו שכר שאתה היית נוטל כמותה בשאר ימות השנה, שלא היית נוטל עליה אלא חצי מפני השבת אבידה. ופירושו תמוה, דאין הלשון משמע כן. וגם אין כאן שום הכירא ליטול בשעת הרגל כשאר ימות השנה, והוי כהלכתא בלא טעמא. ועוד תניא בריש "השוכר את האומנין" (בבא מציעא עו,ב): השוכר את הפועלים והטעו את בעל הבית כו', אבל הלכו חמרים ולא מצאו תבואה, הלכו פועלים ומצאו שדה שהיא לחה — נותן להם שכרם משלם, אבל אינו דומה הבא טעון להבא ריקם עושה מלאכה ליושב ובטל. וקאמר התם, תני תנא קמיה דרב: נותן שכרו משלם. אמר ליה: חביבי אמר, אי הואי התם הוה יהיבנא ליה כפועל בטל. אלמא קרי ליה פועל בטל, ומשמע לגמרי כמו שפירש, ולא כמו שפירש [רש"י] ורבינו חננאל כלל. ומיהו קשיא מהא דתנן בפרק "איזהו נשך" (שם סח,א): אין מושיבין חנווני למחצית שכר, אלא אם כן נותן לו שכרו כפועל בטל. ומפרש בגמרא: כפועל בטל של אותה מלאכה דבטל מינה. וצריכא, דאי אשמעינן רישא חנווני — משום דלית ליה טרחא, אבל סיפא דאית ליה טרחא, אימר: לא סגי ליה כפועל בטל. ואמאי סלקא דעתך דלא תסגי ליה כפועל בטל? והלא כל זה כדינו, שנותנין לו יותר לפי מה שהוא טורח! ועוד, דבברייתא פליגי התם: כמה הוא שכרו? בין מרובה בין מועט, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: אפילו לא טבל עמו אלא בציר כו'. רבי שמעון אומר: נותן לו שכרו משלם. והשתא, מתניתין רבי שמעון, שזהו שכרו משלם. ובתוספתא משמע דמתניתין כרבי מאיר, דקתני: המושיב חבירו בחנות למחצית שכר — נותן לו שכרו כפועל בטל, דברי רבי מאיר. ועוד קתני סיפא, רבי שמעון אומר: נותן לו שכרו משלם, אינו דומה עושה מלאכה ליושב ובטל, יושב בחמה ליושב בצל. ולפירוש הקונטרס דשמעתין ודבבא מציעא קשיא. אבל לפי מה שפירשתי, דכפועל בטל היינו ביושב ובטל לגמרי — ניחא, ולא קשה מידי הא דקאמר צריכא. ו"בין מרובה בין מועט" דקאמר רבי מאיר — היינו בין היה עוסק במלאכה מועטת. ורבי שמעון אומר: נותן לו שכרו משלם — שאומדים כמה היה רוצה ליטול ולבטול ממלאכה כבידה שהיה עוסק בה, ויעסוק במלאכה כזו. דהיינו טפי מדרבי מאיר. ו"יושב ובטל" דתוספתא — לאו בטל לגמרי, אלא מאותה מלאכה החמורה. ורבינו חננאל פירש שם: כפועל בטל — כגון אדם בטל שאינו מוצא מי ישכירנו, והולך ובטל, והיה משתכר בקל. ולא יתן לו כמו שפועלים הולכים עכשיו, שהם ביוקר הרבה משכירין. כגון שהיה נשכר עכשיו בשתי סלעים, ובאותה שעה היה בטל — לא יהיה נוטל אלא סלע.

מסורת הש"ס

ה. ירושלמי מעשרות פ"ה ה"ג.
ו. שם.
ז. תוספתא בכורות פ"ג יא.

גרסות

טוי במשניות ובכת"י: **טווי** וכן להלן.
ובגדים יש בכת"י: **ואריג.**
אם איתא בכת"י: **מאי טעמא אם איתא.**
סבר אי שמעו ביה רבנן ברוב כתה"י: **דסבר אי שמעו בי רבנן.**
חייק לזכרותיה בכת"מ ועוד: **חייק ליה לדכרותיה** ויש: **איקלייה לדכרותיה.**
אלא חדא בכת"י: **חדא.**
טוי ואריג ברוב כתה"י: **טווי ובגדים.**

לשון

נמטי
מקור המילה הוא בפרסית הבינונית namat שמשמעה: מחצלת, שמיכה עבה. ומכאן גם במשמעות (המצויה בתלמוד) של לבד.
הלבד נעשה כרגיל מצמר (בלתי טווי) שמנפצים אותו, ואחר כך מניחים אותו שכבות שכבות, וכובשים אותו במקום לח על ידי לחץ וחום. סיבי הצמר מתלכדים באופן זה יחד ליריעה מחוברת היטב, שלמעשה אי אפשר לחזור ולהפרידה לחוטים.

עיונים

מלובן מצואתו רבינו גרשום פירש כי הכוונה היא לצמר שרק מלובן מצואתו, אבל אינו מלובן לגמרי. אבל בצמר נקי לגמרי — אין חוששים, שהרי טרח בו הרבה (וכיוון לדבריו בתפארת ישראל).

אין לוקחין ממנו פשתן פשתן עצמו אינו ראוי למאכל אדם, ולא למאכל בהמה, ואם כן לכאורה אין בו איסור סחורה של פירות שביעית. ובירושלמי (מעשרות פ"ה ה"ג) נחלקו בטעם הדבר, ר' חיננא הסביר כי הוא מפני זרע הפשתן, שהוא משמש למאכל, ובו יש קדושת שביעית. ואילו ר' מנא חלק עליו ואמר שהוא משום קנס, וכשיטת ר' יהודה במשנה להלן, שאין לוקחים מן החשוד אפילו מים ומלח (וראה דברי ר' תנחום בר ירמיה שם). ויש שהעיר, כי לפירוש רש"י, שמדובר במי שחשוד לזרוע בשביעית, הדיון אינו נוגע לאיסור סחורה בפירות שביעית, אלא לאיסור זריעה בשביעית, שפשתן שנזרע בשביעית בודאי אסור (רש"ש).

תרומה לשום חולין לא רק על ישראל מדובר, שאסור לו למכור את התרומה שהפריש מתבואתו, שרכוש הכהנים היא. אלא גם (ואולי בעיקר) על הכהן, שמותר לו למכור לכהן אחר תרומה שקיבל. אלא שמחירה של תרומה זול יותר משל חולין, משום שאינה ראויה אלא לכהנים, ואסור לאוכלה בטומאה. וכשמוכרה בתורת חולין, ביוקר, נוהג בה הקונה מנהג חולין ואף עלול לאוכלה בטומאה.

אין לוקחין ממנו אפילו מים ומלח שאין בהם איסור כשלעצמם, אלא קנס הוא על המוכר תרומה לשם חולין, שאין קונים ממנו דבר. ומה שלא קנס ר' יהודה כן לגבי בכור, שהחשוד על הבכורות אין קונים ממנו דבר, הרי זה משום שמכירת תרומה לשם חולין היתה מצויה יותר. או משום שבדברי מאכל רגילים יצרו של אדם חזק יותר, ולכן יש צורך לקנוס יותר (תפארת ישראל. וראה שפת אמת).

אורח ההלכה

החשוד על השביעית מי שהוא חשוד לעשות סחורה בפירות שביעית או לשמור פירות שביעית שלו ולמכור מהם — אין קונים ממנו דבר שיש לו זיקת שביעית כלל (כר' שמעון במשנה להלן לגבי תרומה. כס"מ). ואין קונים ממנו פשתן אפילו סרוק, אבל קונים ממנו טווי ושזור. כמשנה וכהסבר הגמרא. (רמב"ם ספר זרעים הלכות שמיטה ויובל פ"ח הי"ד).

החשוד להיות מוכר תרומה לשום חולין מי שהוא חשוד למכור תרומה בתור חולין — אסור לקנות ממנו דבר שיש בו זיקת תרומה ומעשר, אפילו קרבי דגים, מפני שנותנים בהם שמן. כמשנה וכהסבר הגמרא. ופסק הרמב"ם כר' שמעון, שהרי רבא הסביר כך את פסקו בענין חלב (כס"מ). אבל מותר לקנות מאוצרו (מחסן) של החשוד על התרומה, מפני שהוא מתיירא לערב בו תרומה, שמא יוודע הדבר ויפסיד הכל. עפ"י ע"ז לט,ב. (רמב"ם שם הלכות מעשר פי"ב הט"ז).

*פילטר"ש צ"ל: פילטרי"ש, מן הצרפתית העתיקה feltres — לבדים.
**טרצוייר"ש צ"ל: טריצידויר"ש, מן הצרפתית העתיקה trecedoirs — גדילים (מפשתן לא טווי).

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com